

Rettslige rammer for samisk rettsikkerhet

Nils Asbjørn Engstad

Innledning seminar om samisk kultur, språk og reindrift i det
sør-samiske området, Røros 13. – 14. april 2023

Hovedtemaer

1. Domstolenes plass i rettsstaten og samisk rettssikkerhet
2. Rettslige rammer for samisk rettssikkerhet
3. Behandlingen av samiske saker i domstolene

Sametingspresident Silje Karina Muotka, Aftenposten, A-magasinet, 8. april 2023:

Så blir vi møtt med at det ikke er så mange som rammes av vindmøllene på Fosen. Men jo mindre gruppen er, jo mer trenger den vern. Nå er det bare 36 personer som driver reindrift på Fosen. Hvis ikke de kan opprettholde sørsamisk kultur og språk ...

Hun kveler en brist i stemmen.

... så er ødeleggelsen total.

Grunnloven

- Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. (§ 108)
- Denne Grunnlov skal sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene. (§ 2)
- Enhver har rett til å få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol innen rimelig tid. (§ 95)

Grunnloven § 89

I saker som reises for domstolene, har domstolene rett og plikt til å prøve om lover og andre beslutninger truffet av statens myndigheter strider mot Grunnloven.

Rettsstaten

Borgerne er bundet av og må følge loven. Statsmyndighetene kan bare styre gjennom loven, og det må utøves kontroll med at maktutøvelsen er innenfor de grenser som loven setter. Borgerne skal være beskyttet mot vilkårlig maktutøvelse, og i siste instans utøves denne kontrollen av uavhengige domstoler.

Staten Norge er etablert på territoriet til to folk, samer og nordmenn, hvor begge folk har samme rett til og samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Samene er et urfolk som folkerettslig har krav på et særlig kulturvern.

(Enstemmig innstilling fra kommunal- og forvaltningskomiteen om Sametingets virksomhet i 2017, Innst. 85 S (2018–2019), side 5.)

Samiske reinsdyrfamilier er ikke urfolket på Fosen

Ole Jørgen Benedictow

Professor emeritus, Universitetet i Oslo, Institutt for Arkeologi, Konservering og Historie, seksjon for historie

Rt-2001-769 *Selbuddommen*

Det er ikke tvilsomt at samene etter denne definisjonen har status som urfolk i Norge, og at våre folkerettslige forpliktelser overfor dem etter konvensjonens artikkel 14 også gjelder i Sør-Trøndelag.

ILO-169 artikkel 1 nr. 1 bokstav b

Konvensjonen gjelder for folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som – uansett deres rettslige stilling – har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner.

Forpliktelser for domstolene

Gjennom Grunnloven, folkerettslige instrumenter og annen lovgivning har Norge påtatt seg omfattende forpliktelser til å legge forholdene til rette for at samene skal få bevare og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Både domstolene og de enkelte dommerne er forpliktet av bestemmelsene, og skal ha tilstrekkelig kompetanse og innsikt i samiske forhold.

FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27.

SP artikkel 27 gir et særlig vern til minoritetsgrupper, og bestemmelsen var et forbilde for utformingen av sameparagrafen i Grunnloven:

In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practice their own religion, or to use their own language.

SP artikkel 27

Konvensjonen er gjennom menneskerettsloven inkorporert i norsk rett med forrang framfor nasjonal lov, og stiller opp en terskel for inngrep. Som etnisk og språklig minoritet er samene beskyttet av bestemmelsen.

Samisk reindrift faller inn under kulturbegrepet, og landområder nyttet til samisk reindrift er en del av det materielle grunnlaget for samisk kultur og vernet av bestemmelsen.

ILO-konvensjon nr. 169

ILO-konvensjon nr. 169 omhandler blant annet statenes plikt til å ivareta urfolks sedvaner, sedvanerett, landrettigheter og rett til å reise sak for domstoler for å sikre et effektivt vern av sine rettigheter. Disse bestemmelsene regnes for å være sentrale for å ivareta urfolks rettslige stilling og vern for deres kultur.

FNs rasediskrimineringskonvensjon

Gjort til norsk lov gjennom likestillings- og diskrimineringsloven § 5.

Rasediskrimineringskomiteen overvåker statenes oppfyllelse av konvensjonen, og har i sin generell kommentar nr. 23 fra 1997 om urfolk blant annet uttalt:

The Committee calls in particular upon States parties to: (a) Recognize and respect indigenous distinct culture, history, language and way of life as an enrichment of the State's cultural identity and to promote its preservation;

Rasediskrimineringskomiteen

Anbefalte i 2018 Norge å sikre at domstolene har kompetanse om samiske forhold, sikre kvalifisert tolking i rettsvesenet og fortsetter rekruttering av samer til rettsvesenet:

Ensure that judges and law enforcement officers are trained on cultural knowledge of Sami communities and have available qualified interpreters. Continue its efforts to recruit Sami into law enforcement institutions;

FNs urfolkserklæring, vedtatt på FNs generalforsamling i 2007

Erklæringen er ikke rettslig bindende, men er likevel et sentralt dokument innenfor urfolksretten. Den reflekterer folkerettslige prinsipper på området og har fått støtte fra svært mange stater.

Artikkel 40: urfolk har rett til raske avgjørelser gjennom rettferdige prosedyrer for løsning av konflikter og tvister med stater eller andre parter samt effektive rettsmidler for alle brudd på deres individuelle og kollektive rettigheter.

Behandlingen av samiske saker i domstolene

- Hva er samiske saker? Indikatorer:
- samisk språk
- samiske parter
- berører særlige samiske interesser
- samerettslige problemstillinger kan oppstå på alle rettsområder

Samerettslige saker i Høyesterett 2017-2021

- 1 sak i plenum
- 1 sak i storkammer
- 7 sivile saker avsagt av Høyesterett i avdeling
- 1 straffesak avgjort i avdeling
- 5 anker avgjorte ved begrunnede avgjørelser av Høyesterett ankeutvalg

Fordeling på underinstanser:

- Hålogaland lagmannsrett: 11
- Frostating lagmannsrett: 2
- Borgarting lagmannsrett: 1
- Indre Finnmark tingrett: 7
- Nord-Troms tingrett: 1
- Senja tingrett: 1
- Ofoten tingrett: 1
- Inntrøndelag tingrett: 1
- Oslo tingrett: 1
- Nord-Østerdal jordskifterett: 1
- Utmarksdomstolen for Finnmark: 1

Bruk av samisk språk i domstolene

Sameloven § 3-4 gir utvidet rett til å benytte samisk også når det ikke er nødvendig på grunn av språk- eller kommunikasjonsproblemer. I det sørsamiske området omfatter dette domstolene:

- Trøndelag tingrett
- Frostating lagmannsrett
- Trøndelag jordskifterett
- (Snåasen/Snåsa, Raarvihken/Røyrvik, Røros).

Bruk av samisk språk i domstolene

For domstoler som ikke er omfattet av lovskravet i sameloven § 3-4:

Staten har forpliktelser til å tilrettelegge for at samisk språk skal kunne brukes i rettsvesenet. Denne plikten gjelder i hele Norge, ikke bare i forvaltningsområdet. Det vil være lite skjønnsomt, sett i lys av Grunnlovsforpliktelsen i § 108, å nekte samisk tolk eller oversettelse til samisk, med den begrunnelse at domstolen ikke er omfattet av sameloven § 3-4.

Kompetansearbeid i domstolene:

Samiske saker eller saker hvor samenes rettssikkerhet berøres kan dukke opp i ulike sammenhenger og i alle rettsinstanser i hele landet, ikke bare i Nord-Norge.

Samisk forum for domstolene

Veileder for samiske saker i domstolene

<http://intranett/Faglig/veiledere/samiske-saker/samiske-saker-i-domstolene/>

Den overordnede målsetting er at den enkelte same og det samiske samfunnet skal ha høy tillit til at norske domstoler behandler og avgjør saker på en riktig måte. På denne måten vil domstolene samlet sett bidra til at samisk språk, kultur og samfunnsliv sikres og utvikles i den norske rettsstat.

Kronikk: Samenes rettssikkerhet må styrkes

- «Det er fremdeles samer som opplever å møte et rettssystem som ikke forstår samisk språk, kultur og samfunn. Vi ser fortsatt at domstolene har en manglende forståelse for samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Eksemplene er mange, men vi kan nevne saker som vårjakt på ender, laksefiske, rettigheter til land og vann, inngrep i samiske næringsområder og reduksjon av reintall.»

Kronikk av sametingspresident Aili Keskitalo (NSR) og sametingsråd Silje Karine Muotka (NSR), 23. februar 2021

Takk for meg

